

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 1/2014

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- **Маленко О. О.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- (головний редактор);
- **Ворожбіт В. В.**, д-р пед. наук, проф. (Харків);
- **Голобородько К. Ю.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Дорошенко С. І.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Лисиченко Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Ломакович С. В.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Новиков А. О.**, д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- **Борисов В. А.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Піддубна В. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- (заст. головного редактора)
- **Терещенко В. М.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Умрихіна Л. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Юр'єва К. А.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)
-

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- **Нелюба А.М.**, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- **Сюта Г.М.**, канд. філол. наук, ст. наук. співр., Інститут української мови НАН України

Ухвалила вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(*протокол №4 від 5 вересня 2014 року*)

У 41 Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків: ХІФТ, 2014. — Вип. 1. — 160 с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Блюхера, 2, м. Харків, Україна, 61168

ISBN 978-966-1630-25-2

© Автори статей, 2014
© Обкладинка У. Мельникова, 2014
© Макет В. Журенко, 2014

ЗМІСТ

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

- Світлана Єрмоленко**
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК КАТЕГОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСУМУ: ШЛЯХ ФОРМАЦІЇ 4
- Любов Савченко**
КОДИ КУЛЬТУРИ В НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ ОНТОЛОГІЇ МОВИ 13
- Лариса Кравець**
АРХЕТИПНА МЕТАФОРА ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА МАТРИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ 21
- Анатолій Поповський**
СЕМАНТИЧНИЙ РЯД «ПОБИТИ КОГОСЬ ЗА ЩОСЬ» В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРЕМІЙНОМУ
КОРПУСІ (етнокультурний і стилістичний аспекти) 29
- Олена Маленко**
ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ НАПРЯМ ВИВЧЕННЯ МОВИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ 35
- Любов Умрихіна**
УКРАЇНСЬКІ ОПТАТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 41

ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЯ. ЛІНГВОСТИЛІСТИКА

- Костянтин Голобородько**
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОВНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНИ В ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ 50
- Світлана Руденко**
КОНЦЕПТИ ЕМОЦІЙНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕР В УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ
ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ З ГЛЮТОНІЧНИМИ НОМІНАЦІЯМИ 56
- Світлана Марцин**
СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ БЕЗСПОЛУЧНИКОВОГО ТИПУ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНФЕСІЙНОМУ
ДИСКУРСІ: СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА 67

ЛІНГВОПРАГМАТИКА. КОМУНІКАЦІЯ

- Ганна Ковальова**
СВІТОГЛЯДНІ ДОМІНАНТИ УКРАЇНЦІВ У КОМПАРАТИВНИХ МОДЕЛЯХ: СЕМАНТИКА
Й ПРАГМАТИКА ПОРІВНЯННЯ (на матеріалі текстів гумористичного дискурсу) 74
- Маргарита Мягка, Інна Єрмоленко**
МОВНО-КОМУНІКАТИВНІ МАРКЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ 80
- Оксана Ісаєнко**
ПРОФЕСІЙНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ КІНОКОМУНІКАЦІЇ 84

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОВНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНИ В ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

У статті репрезентовано мовні засоби вираження концепту УКРАЇНА в поетичних текстах Олександра Олесь. Цей концепт вербалізується ключовим словом «Україна». Його контекстуальними синонімами є слова «край», «країна», «земля» та слова-епітети «національний», «державний», які в поетичних контекстах співвідносні з поняттям «Україна».

Ключові слова: *концепт, мовна картина світу, поетична картина світу, топоніміка, художньо-семантична площина, Олександр Олесь.*

В статье представлены языковые средства выражения концепта УКРАИНА в поэтических текстах Александра Олесь. Этот концепт вербализуется ключевым словом «Украина». Его контекстуальными синонимами выступают слова «край», «страна», «земля» и слова-эпитеты «национальный», «государственный», которые в поэтических контекстах соотносятся с понятием «Украина».

Ключевые слова: *концепт, языковая картина мира, поэтическая картина мира топонимика, художественно-семантическая плоскость, Александр Олесь.*

The article deals with lingual means of expressing the concept UKRAINE in poetic texts by Oleksandr Oles. This concept is verbalized by means of the key word «Ukraine». Its contextual synonyms are the words «land», «country» and the words-epithets «national», «state» which correlate with the notion «Ukraine» in poetic texts.

Keywords: *concept, lingual world mapping, poetic world mapping, toponymy, artistic and semantic plane, Oleksandr Oles.*

Провідним у мовному образі світу Олександра Олесь є концепт УКРАЇНА, який хоч узагальнено і виражається переважно топонімом «Україна», але має у творі поета глибинний зміст. Це знаходить вираження в лексичній палітрі значень, метафор, зумовлених багатим асоціативним полем. Поет часто вживає топонім «Україна» та похідні від нього слова, українські географічні та історичні назви, діалектизми, гідроніми, ойконіми. Різноплановим і різнобарвним є поетове сприйняття рідної землі під час перебування на Україні та за кордоном, на чужині. У його віршах відчутна наявність опозицій «Україна — Всесвіт», «українське — планетарне». У листі до П. Я. Стебницького від 1909 року О. Олесь зізнається: «Я любив Україну, але над її становищем не задумувався й українські ідеали зорили над моєю душею, як зорять недосяжні зорі. Час ішов і українське питання стояло рубом перед моїми очима» [4: 154].

Україна — це концептуальний топонім, що постає у всебічних зв'язках із простором і духовним світом поета. У художній семантиці О. Олеся мовне вираження концепту *УКРАЇНА* поступово розгортається від конкретних зорових зображень до осягнення «духу України».

Мета статті — виявити й описати мовні засоби вираження концепту *УКРАЇНА* в поетичних текстах Олександра Олеся. Цей концепт об'єктивований у художній картині поета ключовим словом «Україна».

Концепт *УКРАЇНА* в поезії митця отримав онтологічний статус образу образів та символу символів. Його контекстуальними синонімами є слова «край», «країна», «земля» та слова-епітети «національний», «державний», які в поетичних контекстах указують на зв'язок з Україною.

Дослідники Олесевої творчості визначили основні орієнтири, спрямовані на концептуалізацію України в художній площині митця. Р. Л. Тхорук слушно стверджує, що в «ієрархії цінностей поета образ краю-України стоїть вище за образ народу, хоча обидва розгортаються у схожих мотивах та прийомах» [6: 15], і вмотивовано відносить Україну до ключових концептів Олесевої поезії. Розглядаючи концепт *УКРАЇНА* в поетичному світі О. Олеся, О. С. Таран наголошує, що «він (ідіоконцепт — термін О. С. Таран) виражає ставлення до рідної природи, землі, рідного народу, його історії, рідного краю з позицій митця-емігранта» [6: 15]. Концепт *УКРАЇНА* є елементом когніотипу *ВСЕСВІТ* у структурі концептосфери Олександра Олеся.

Перші вживання слова «Україна» передають неоднозначність Олесевого розуміння образу України. Це супроводжується вербальними формулами, які виражають антитетичний смисл: «мертва, смішна, бідна, нещасна» — «прекрасна», «волі сторона». Такими конструкціями поет виражає сутність своєї лінгвоментальної свідомості. Україна для нього передусім прекрасна: *Для всіх ти мертва і смішна, // Для всіх ти бідна і нещасна, // Моя Україно прекрасна* (1: 74). Україна асоціюється переважно зі степом, з неосяжним простором, що відбито в таких рядках О. Олеся: *Хай на крилах полине вона // На широкі степи України // І повернеться, вільна й ясна, // І волошки до ніг твоїх кине* (1: 431). Концепт *УКРАЇНА* переосмислюється поетом через поняття, що пов'язані з українським простором верху й низу. Небо уявляється Олесеві прапором України: *Цвітуть в житах волошки сині // І небо — прапор України!* (1: 458).

Однією з визначальних рис України є її пісенність, що виражається відповідним епітетом-прикладкою: *Моя Україно прекрасна, пісень і волі сторона* (1: 74), — так потрактував поет образ рідної землі. За допомогою слів піднесено-поетичної семантики поет створює образ «духу України», використовуючи прикметники — характеристики урочистого стилю: *О дух України! Орел! // Дух вільний, сміливий, високий...* (1: 74). Базова ознака України символізує свободолобство й узагальнює самоствердження, виражається також образом «духовної України», який несе в собі естетичну та світоглядну сутність Олесевих творів.

Художньо-семантичне осмислення *УКРАЇНА*—*ЛЮДИНА* увиразнюється зв'язком з іменниками «душа», «руки», що є належністю людини, дієсловами «скрутять», «закують», «поведуть», а також словами «глум» і «муки», які виражають дії і почуття, властиві людині: */ Україні скрутять руки, // В залізо знову закують. // Її в саму душу наплюють // І поведуть на глум у на муки* (1: 264). Наголошуючи на концептуальності образу України, поет підкреслює наявність у неї «серця», яке хтось «на землі її розбив»: *Хто корали, хто рубіни // В чистім полі розгубив... // Хто це серце України // На землі її розбив?* (1: 249). Словосполучення «серце України» постає цілком

самодостатнім і частотним образом, який проходить крізь низку Олесеєвих віршів. Порівнюючи Україну з іншими країнами, поет пише: *Заблищать і в нас будинки, // Загудуть машини, // 1 своїм життям заб'ється / Серце України* (1: 652). У вірші «Умер Кобзар, порвались струни...» (1912), присвяченому пам'яті М. В. Лисенка, також вводить образ «серце України», що виступає вже ознакою і композитора. У цьому контексті зазначене словосполучення ретранслює інтонацію глибокого жалю, туги, проникливого болю: *Як в щемках, серце України, // В сумній жалобі сирота* (1: 674).

Характерною ознакою образу України в поезії Олександра Олеся є персоніфікація, наділення її рисами людини. Виразними як у смисловому, так і в художньо-образному плані є традиційно-образна прикладка-епітет «мати», що поєднується зі словом «Україна» та здебільшого вводить у звертання: *О Україно-мату! Зжалься, заспокой, // Розвій мою страшну розпуку!* (1: 632). Із допомогою звертання «Україно-мати» поет лаконічно, яскраво й проникливо передає силу почуттів ліричного героя. Вияскравлюється концепт УКРАЇНА не тільки за допомогою самого топоніму, але й завдяки актуалізації семантичної площини УКРАЇНА — МАТИ. Персоніфікація посилюється епітетом «рідна», а також зв'язком із іменником «рабою-страдницею»: *А що, як інший час настане, // Коли застогнуть буруни // 1 рідна Мату із труни // Рабою-страдницею встане?* (1: 264). Цей контекст сповнений семантики суму і болю.

Називаючи Україну матір'ю, поет ставить себе в позицію сина, що вболіває за неї, створюючи художньо-смислові паралелі «Україна-мати» — «поет-син»: *Прокльони кинув я тобі // 1 сам умру, як син, що матір // Не може бачити в ганьбі* (1: 632). Концепт УКРАЇНА Олесь актуалізує і в історичному контексті. Звертаючись до реалій київської доби, Україну поет називає матір'ю, а воїнів Святослава — її синами: *Рідна мати Україно, // Що сини твої везуть?* (1: 352).

Система поетичних текстів вповні виражає лінгвоментальну модель світу, у якій актуалізується семантика страждань України. Лінгвопоетика ідіостилу сповнена слів із символічним значенням, що виражають пафос і глибину духовного страждання. У мовному просторі О. Олеся Україна уявляється Вітчизною, розп'ятою на хресті: *Мерці одностайно зітхнули, // Скривили поблідлі уста. // Хтось крикнув: «Ні віримо більше: // Хто зніме Вітчизну з хреста?!»* (1: 480). Слова «мрець» як символ громадянської пасивності, а «хрест» як символ страждання і навіть епітет «поблідлі» підкреслюють трагізм української долі.

На противагу художньо-семантичному наповненню УКРАЇНА—СТРАДНИЦЯ в Олесеєвій картині світу важливим є індивідуально-авторське осмислення УКРАЇНА ПОВСТАЛА, що відбиває бурхливий період українського національного відродження. Мовний образ України в одному з віршів О. Олеся, наведеному П. В. Одарченком, доповнюється новими метасмисловими характеристиками, що пов'язані із сучасністю й історичними ремінісценціями: *Українське військо мов з могили встало // Загриміло в бубни, в сурмоньки заграло, // Розгорнуло прапор жовто-блакитний, // Прапор України! Рідний, заповітний!* [3: 97]. Слова «військо», «бубни», «сурми» асоціативно пов'язані з історичною звичаєм, створюють урочисто-піднесений тон, виражають поетизацію переможних подій, а жовто-блакитний прапор у сполученні з епітетом «заповітний» актуалізує художньо-семантичну сферу УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО — ПРАПОР УКРАЇНИ — УКРАЇНА ПОВСТАЛА.

Лінгвальна сфера повною мірою презентує основні світоглядні доміанти поета, що з незалежною Україною пов'язує сподівання на здійснення своїх мрій. Надії на духовне та національне відродження України, яку О. Олесь сприймає не

лише як географічний простір, а і як державу, репрезентовані в мовній картині світу поета. Для вираження концепту *УКРАЇНА* митець уводить у поетичний текст слово «Держава», яке сповнене глибинного змісту, сподівань і прагнень України. Держава — це і високий ідеал, і гордість поета, що виражається сполученням цього слова зі словами «щастя», «Слава!» і разом із тим тривога, біль, що знаходить вияв у словах «загублена Держава», у заклику до боротьби за державу, висловленому в ампліфікаційному нагнітанні слів «дим», «вогось», «бій», у яких відбувається смислове зближення: *З-під мертвих скель забило джерело // Потоким буйним лється: «Слава!..» // О Боже! Щастя в нас було! // О Боже, в нас була Держава!.. // Спокотуймо ж ганьбу свою, // З'єднаймо всі в єдину лаву, // Знайдім в диму, в огні, в бою // Свою загублену Державу (1: 499).*

Концепт *УКРАЇНА* в Олесевій ліриці взаємодіє з концептом *ДОЛЯ*. Нерідко ці концептуальні сфери поєднуються в синтезованому поєднанні «доля України», що відбиває пріоритети лінгвоментальної сфери митця. Уболівання за долю «зруйнованого краю» прозоро відчувається в рядках вірша «О краю незабутній» (*Заплачу я гірко, як часом згадаю // Останні руїни // І долю Вкраїни! (1: 566)*), у якому за допомогою мовних засобів виражаються ціннісні орієнтири поета.

Мовний образ України корелює з концептом *ВОЛЯ*, що поєднується в межах словосполучення «Вільна Україна», яке є необхідним для усвідомлення художньо-вербальної картини світу О. Олесея. Слову з негативним конотативним значенням «руїна» символічно протиставляються такі вербальні формули, як «вільна Україна» та «воля України»: *Від дощу, від грому оживе руїна, // Зацвіте квітками вільна Україна; // А тепер, коли упали // Ваших тюрем стіш, // З мурів вирвалася на волю // Воля України (1: 761)*. Такі словосполучення частотні в поезії часів суспільних потрясінь, від яких чекали звільнення України.

Значною мірою концепт *УКРАЇНА* виформовується з допомогою контекстуального протиставлення семантичних площин *РІДНА ЗЕМЛЯ — ЧУЖИНА*. У лінгвоментальній структурі України маніфестуються національні символи, які ще гостріше сприймаються ліричним героєм у роки еміграції. У семантичній площині Олесевих символів на позначення рідної землі актуалізується антитетична парадигма «там, на Україні» і «тут, на чужині». У мовній картині світу еміграційного періоду поет згадує Україну, але себе бачить на іншій, не рідній території: *Очі — дві волошки в житі // На Вкраїні там, у нас. // Коси — жмут ясний пшениці // На дорозі там, у нас. // На дорозі під колеса // Взав і кинув квітку хтось, // Як у нас, на Україні, // Взав і кинув квітку хтось (1: 455)*. У віршах, написаних на еміграції, концепт *УКРАЇНА* постає відокремленим від поета географічним простором. Використовуючи прислівник «там», О. Олесь підсвідомо протиставляє «тут», що утворює характерну для еміграційного періоду лінгвоментальну антитетичність, акцентовану лінгвальними засобами репрезентації та зумовлену семантичними зв'язками. Поет змальовує, як «з цієї крові, що лилася», *Вже походили квітки // Там, на любій Україні (1: 497)*. У вірші «Говориш їм — знуцаються, сміються...» передається туга вигнанця за рідною землею в контексті актуалізації мовного образу «Вкраїни милої»: *Повій, вітре, на Вкраїну. // На безславную руїну, // Що сконала в лютих муках // І знайшла труну в онуках. // Між горами єсть долина. // В тій долині єсть хатина — // Пустка гола і похила — // То моя Вкраїна мила (1: 517)*.

Концепт *УКРАЇНА* в поезії Олександра Олесея вербалізується не лише цим словом, а й іншими топонімами, які репрезентують український географічний простір. Олесем опоетизовані географічні назви та головні події не лише з життя сучасної України, а й з історії Київської Русі. Поема «Княжа Україна» становить

собою віршовану історію давньої України, актуалізує глибокий підтекст твору: в ньому ключовим є не стільки концептуалізація Київської Русі, скільки України. Звернення до мовного образу історичної України-Русі зумовлене й тугою за рідним краєм, адже поет страждав не тільки через розлуку з нею, а й жив її боєм нездійсненої самостійності. У «Княжій Україні» О. Олесь змалював події від заснування Києва аж до падіння Галицько-Волинської держави. Виразна поетична формула «За соборну, дужу Україну» виявляє національно-світоглядні погляди митця.

Особливість мовної картини поеми «Княжа Україна» зумовлена тим, то для назви Давньоруської держави поет використовує топонім «Київська держава», висловлюючи провідну тезу про єдність України як держави, вибудовуючи синонімічні ряди: дужа — міцна, злука — спільність — гурт (*буде дужа і міцна; в злу ці, в спільності, в гурті* (1: 332).

У поемі актуалізуються такі топонімічні символи, як «Київ», «Україна/Вкраїна», «Дніпро». У цьому творі чимало географічних назв, більшість із яких стосується характеристики простору України. Вони допомагають наповнювати сюжетну лінію національно зорієнтованим змістом в осмисленні історії України-Русі. Поряд із топонімом «Київ» поет у «Княжій Україні» використовує й інші топонімічні назви, пов'язані з історією України — Коростень, Переяслав, Галич, Малий Галич, Чернігів, Путивль, Холм, Львів, територіальні назви Поділ, Карпати, Волинь, гідронім Дністер, які конкретизують історичні події, що відбувалися в добу Київської держави. Географічний простір змальовується О. Олесем в контексті різних поетичних колізій: в одному контексті поляки й угри разом зі Святополком «хочуть знову розірвати на шматки Галичину» (1: 386), в другому — «Галичиною правив тільки Володар» (1: 387). Географічний простір Галичини зафіксований у самій назві однієї з пісень — «Галицькі князі». Топоніми в поемі виражають світоглядні пріоритети митця. Географічні назви «Холмщина» і «Галичина» подаються в сучасних українських кордонах: *Де тепер розташувалась Холмщина, Галичина, // Там віддавна проживали // Українські племена* (1: 353).

Актуалізація української топоніміки в «Княжій Україні» відбувається в назвах пісень — «Україна в старовину», «Початки Києва». Топоніми інколи виконують функції сакральних назв, символічних універсалій. О. Олесь використовує відомі історичні, географічні назви, які починають самостійно жити у творі й усвідомлено сприймаються в складній концептуальній системі, вступаючи у зв'язок з усім контекстом.

Для змалювання України О. Олесь часто використовує гідронім «Дніпро», який є знаковим у ліричних віршах та піснях, підкреслюючи його національну знаковість у лінгвоментальній свідомості українців, осмислюючи його як символ волі та свободолюбства, як уособлення національного відродження: *Дніпро! Хто бачив раз тебе, // Не зможе вже забути. // Ти, наче вільний, як орел, // В кайдани незакутий* (1: 550). Образ Дніпра вербалізується О. Олесем у площині ДНІПРО — СИН, який кохає свою матір-Україну: *Дніпро, Дніпро, ти покохав // Як матір, Україну* (1: 550).

Концептуалізація Дніпра, властива народним уявленням, спостерігається і в драмі-казці «Над Дніпром», де цей топонім-символ виступає дійовою особою, персонажем, що в алегоричному підтексті висловлює віру в могутність і потенційні сили народу: *Дніпро. До бою, до бою // За красну весну. Смерть ворогу — кату!.. // Нас давлять кайдани, // Січуть береги // І сковують крила // Холодні сніги* (1: 36—37). У цьому творі Дніпро також виступає в ролі-образі «старого діда». В Андрієвому сні розлучений Дніпро з'являється також у вигляді старого козака. Автор

постійно актуалізує цю назву-знак-образ. Аналізуючи зміни, що відбуваються з «дідом Дніпром», і намагаючись вплинути на нього, водяна стихія у риторичних запитаннях з'ясовує причину його стурбованості: *Хто тебе розсердив, сивий, стогін хвиль чи береги* (1: 32), а потім наказовою формою звертань починає навіювати сон-дрімоту: *Заспокойся, ти щасливий* (1: 37). Отже, концепт ДНІПРО асоціюється у творчості поета із народнопоетичними образами діда, козака. Цей концепт є одним із ключових у топонімічній картині світу О. Олеся.

У поемі «На зелених горах» О. Олень репрезентує свою легенду про карпатський куточок землі. Карпати поет називав «країною див», «далекою мрією», «зеленою казкою серед гір». Олена Журлива згадує: «Дуже любив Олень Карпати, захоплювався полонинами, смереками, поетичним населенням Гуцульщини. Приїздив звідти у піднесеному настрої, без кінця переповідав свої враження і навчав нас гуцульських пісень» [5: 40]. У цій поемі уживання назв населених пунктів — Безводня, Ільця Синиця, Магорка, Пушкар, що знаходилися біля Криворівні, — вербально відтворює колорит місць, які змальовує поет.

В Олесевій мовотворчості різних періодів функціонують найрізноманітніші топоніми — рідне Білопільля (Крига), Харків, Суми, Верховулля, Хуст (який був центром Карпатської України), Полтава, Дрогобич, Чернігів, Ужгород, Станіслав, Вінниця, Лубни, Кобеляки, Гуцульщина зелена, Карпати, Дніпро, Сула, Черемош, Дін, Чорне море (яке митець характеризує як «море українське»), Кубань, Крим, а також Лондон, Париж, Америка, Канада. Причому до топонімічних образів-знаків поет звертався як у ранній, так і в пізній періоди своєї творчості, що дозволяло йому детально й виразно «прописувати» поетичні події і реалії. Деякі топоніми зафіксовано в назвах поезій — «У Львові» (1929), «Під Кругами» (1925).

Загалом концепт УКРАЇНА проходить провідним об'єктом поетового осмислення в різних жанрах творчості. В одній із публіцистичних статей О. Олень тривожно роздумував над долею країни, використовуючи слова з семантикою невпевненості, а то й невизначеності: «Приглядаючись до міжнародного і внутрішнього становища України, можна сказати одне: Україна не стоїть на твердих ногах, а крутиться в повітрі і кидається то в один, то в другий бік, у кожен хвилину готова то піднятися на височінь, то впасти на землю й розбитись» [1].

Лінгвоментальна репрезентація концепту УКРАЇНА в площині художньої творчості Олександра Олеся засвідчує багатопланове його розуміння. У художньо-семантичній площині поета Україна постає як географічний та ландшафтний простір, як батьківщина близька та батьківщина далека (зокрема в період еміграції), як поруйнований край, біль поета, як духовний світ, як країна боротьби, волі й державності. УКРАЇНА стає концептом світоглядного мислення О. Олеся, який натхненно описує її природу, розповідає про її людей, досліджує й аналізує її історію. Україна є смисловим центром когніотипу ВСЕСВІТ Олесеві концептосфери, оскільки думки і прагнення автора, виражені у мовній картині поетичного світу, спрямовані на філософське та історичне осмислення долі України та її народу, перспектив її відродження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Інститут* рукописів НУНБ імені В.І. Вернадського НАН України.— Ф. XV од. зб. 1001.
2. *Лисиченко Л. А.* Художній простір у мовній картині поетичного твору / Л.А. Лисиченко // Лінгвістичні дослідження. Випуск 3.— Х.: ХДПУ, 1997.— С. 3–6.

3. *Одарченко П.* Співець українського відродження (Олександр Олесь) / П. Одарченко // Видатні українські діячі: Статті. Нариси. — К., 1999. — С. 83–100.
4. *Поет з душею вогняною.* Олександр Олесь у спогадах, листах і матеріалах. — К.: Дніпро, 1999. — 224 с.
5. *Радишевський Р. П.* Журба і радість Олександра Олеся / Р. П. Радишевський // Олесь О. Твори: в 2-х т. — К.: Дніпро, 1990. — Т. 1. — С. 5–47.
6. *Таран О. С.* Семантика символів природи в поезіях Олександра Олеся: лінгвопоетичний та етнокультурний аспект: Автореф. дис ... канд. філог. наук / О. С. Таран. — Х., 2002. — 20 с.
7. *Тхорчук Р. Л.* Особливості поетики пре модерністського вірша початку ХХ століття: рання лірика Олександра Олеся: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Р. Л. Тхорчук. — К., 1996. — 22 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Олесь О. Твори: В 2 т. / Олександр Олесь. — К.: Дніпро, 1990. — Т. 1. — 939 с.

УДК 811.161.2'373.7

Світлана Руденко,

Харківський державний університет харчування та торгівлі

КОНЦЕПТИ ЕМОЦІЙНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕР В УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ З ГЛЮТОНІЧНИМИ НОМІНАЦІЯМИ

У статті представлено зіставно-порівняльний аналіз фразеологічних одиниць, складником яких є слова із глютонічним значенням. До аналізу залучені фразеологізми, що є відповідниками концептів, пов'язаних з емоційною та пізнавальною сферами діяльності людини.

Ключові слова: *глютонічна картина світу, фразеологізми-глютоніми, концепт, дискурс.*

В статье представлен сравнительный анализ фразеологических единиц, составной частью которых являются слова с глютоническим значением. Проанализированы фразеологизмы, соотносимые с концептами, отражающими эмоциональную и познавательную сферы деятельности человека.

Ключевые слова: *глютоническая картина мира, фразеологизмы-глютонимы, концепт, дискурс.*

The article presents a comparative analysis of phraseological units with the component of gluttony. The phraseological units under analysis are counterparts of concepts connected with the emotional and cognitive spheres of human activity.

Key words: *gluttony world mapping, phraseological units with the component of gluttony, concept, discourse.*